

Nye afgangsprøver i dansk – hvorfor og hvordan?

Af BIRGITTE THERKILDSEN,
Undervisningsministeriets fagkonsulent
i dansk

Nye prøver i dansk med et øget fokus på læsning og med tydeligere tråde mellem målene, undervisningen og prøverne.

Med bekendtgørelse nr. 728 af 26. juni 2006 blev indholdet og formen af de nye afgangsprøver i dansk lagt fast. Efterfølgende er en uddybende vejledning, Vejledning til prøverne i faget dansk udkommet. Begge dele findes på undervisningsministeriets hjemmeside¹.

Enhver elev i folkeskolen skal nu op til obligatoriske afgangsprøver i 7 fag (5 bundne og to lodtrukne), og heraf udgør dansk 2 af de bundne prøver; prøve i skriftlig dansk (retskrivning, læsning og skriftlig fremstilling) og prøve i mundtlig dansk (valgfrihed mellem prøveform A og prøveform B).

Overordnet set betyder dette ikke den store ændring for danskfaget. Næsten alle elever i 9. klasse har også tidligere gået til folkeskolens afgangsprøve, selv om den var frivillig, og prøven har tidligere været en "pakkelsøning", så de tre områder (retstavning, skriftlig fremstilling og mundtlig prøve) skulle gennemføres, for at prøven var aflagt fuldt ud.

Hvorfor ændringer

Gennem en årrække har der været et ønske om at gå prøverne i dansk efter i sømmene. Først og fremmest har det drejet sig om at undersøge, om indholdet og formen i prøvens enkelte dele harmonerede med kravene i Fælles Mål for dansk. Prøvekravene skulle kunne spejle sig i slutmålene.

Der har været gennemført forskellige forsøgsrunder i både mundtlig og

skriftlig dansk, og resultaterne af disse forsøg – evalueringer fra lærere, elever og censorer har givet et billede af forskellige udviklingsmuligheder.

Ligeledes har der længe blandt danskfagfolk været et ønske om at lade læsning spille en større rolle i afgangsprøverne – og dette blev desuden eksplicit formuleret i den nationale handlingsplan for læsning, hvor en af anbefalingerne lød "Nye trin- og slutmål skal afspejles i de nationale test og i afgangsprøven. Læsning skal være en del af afgangsprøven i dansk".

Disse forskellige mål, råd og evalueringer har dannet grundlag for de nye prøver i dansk. Ikke alt er nyt – meget af det, som fungerede godt og som var i god harmoni med slutmålene for dansk, er bevaret og spiller sammen med de nye ting.

Den røde tråd

Prøverne i dansk er sammensat og formet således, at der er en tydelig tråd mellem slutmål, prøvekrav og vurderingskriterier. Det har stor betydning for såvel lærere som elever, at denne røde tråd kan følges og danne grundlag for den måde, der tilrettelægges, gennemføres og evalueres danskundervisning på i hverdagen. I prøvebekendtgørelsen vil man kunne genfinde ordlyden fra de fleste slutmål under overskriften Der prøves i at ..., og disse områder danner igen grundlag for vurderingskriterierne på de enkelte områder. De er beskrevet i vejledningen for hvert prøveområde.

Når den nye karakterskala – 7-trinsskalaen tages i brug d. 1.8. 2007, vil der være detaljerede beskrivelser for flere karakterer af, hvad der skal lægges vægt på i vurderingen².

Prøvens enkelte dele

Prøven i dansk består af flere delprøver:

- **Skriftlig dansk**
Læsning og retskrivning
Skriftlig fremstilling
- **Mundtlig dansk**
Prøveform A

eller
Prøveform B

Prøven i læsning og retskrivning foregår i forlængelse af hinanden – samlet 1½ time, men der er tale om to adskilte prøver, og der gives to selvstændige karakterer.

Der indledes med en **prøve i retskrivning** af 60 minutters varighed. Tidligere var dette en prøve kun i retstavning, men med de nye afgangsprøver er det blevet muligt at inddrage opgaver i bl.a. tegnsætning, kendskab til ordklasser og kendskab til sætningens forskellige led.

Det betyder, at prøven nu består af:

- Indsætningsdiktat
- Tekstdiktat
- Selvstændige opgaver i fx:
 - alfabetisering
 - korrekt afskrift
 - korrekt bøjningsform
 - brug af store og små bogstaver
 - tegnætning – de vigtigste tegn
 - bestemmelse af sætningsled
 - bestemmelse af ordklasser
 - korrektur af andres tekster

Ikke alle opgavetyper er med i retskrivningsprøven hver gang, og ofte vil opgaver kombineres inden for en øvelse. Der vil altid være 90 prøveord, og det kan være enkeltord, en ordforbindelse eller en tegnsætningsforbindelse. Sammensætningen af ord, der skal staves korrekt og opgaver i øvrigt bygger på en progression, således at der altid forekommer ord, som er lette at stave, ord og opgaver, som kræver kendskab til retskrivningsregler og særligt svære opgaver, hvor regler skal kombineres, og hvor eleverne får mulighed for at vise, at de har et indgående kendskab til opbygningen af dansk sprog og sprogbrug.

Med et så stærkt fokus på detaljer i stavning og retskrivning kan man være nervøs for, at det vil lægge op til rigid træning af fx ordklasser eller sætningsled, og jeg vil da i den forbindelse gerne opfordre til, at man kombinerer dette arbejde med et mere helhedsorienteret arbejde med sprog. At man

fokuserer på detaljer i sproget i forbindelse med andre danskaktiviteter, og at man fx anvender sætninger fra ordklassseopgaver som afsæt for en samtale om ordklassers betydning i bestemte tekster eller som afsæt for små bundne skriveopgaver.

Prøven i læsning er på en måde helt ny. Der har ikke tidligere været en selvstændig afprøvning af elevernes læsefærdigheder, og nogle vil formodentlig hævde, at der slet ikke har været prøvet i læsning. Læsning har naturligvis været en bagvedliggende færdighed i de tidligere afgangsprøver – læsning af opgaver og sammenhænge i retstavningsprøven, læsning af opgaver og oplæg i skriftlig fremstilling og for mange elever læsning af et prøveoplæg ved den mundtlige prøve. Men det har været muligt at komme gennem prøven i dansk uden stor læsemængde, og det har ikke været muligt at afprøve læsehastighed, læsemåder og læseforståelse eksplicit.

Forud for den endelige tilrettelæggelse af prøven i læsning er foregået forskellige overvejelser over placering (i forhold til øvrige prøver i dansk), omfang, form, sværhedsgrad, sammensætning, vurdering etc. Disse overvejelser har resulteret i en selvstændig prøve med en varighed på 30 minutter, der ligger i direkte forlængelse af prøven i retskrivning.

Prøven indeholder forskellige typer af tekster, og løsningen af opgaverne kræver forskellige læsemåder. Der vil samlet være 4200–4300 ord, hvilket fordrer en ret høj læsehastighed, hvis man skal nå at læse alt og at løse samtlige 50 opgaver.

En læseprøve vil typisk være sammensat af 5 forskellige tekster:

- en brochure eller brochureagtig tekst (pjece, køreplan, oversigt)
- en opinionstekst (essay, klumme, avisleder, læserbrev)
- en faglig tekst (sagprosa)
- en (ældre) fortælling (eventyr, myte, sagn)
- en nyere fiktiv tekst (fortælling).

Teksttyperne er valgt ud fra kravene i læseplanen for dansk³. De skal læses på forskellig måde, og løsningen af de tilhørende opgaver kræver viden om genrer og kendskab til at valget af læsemåde er afhængigt af læseformål.

Teksterne er samlet i et hæfte, og rækkefølgen kan variere fra gang til gang. Opgaverne er placeret hhv. før teksten (punkt-læsning eller søgelæsning), indlagt i teksten (nærlæsning) eller efter teksten (oversigtslæsning eller nærlæsning). Eleverne kan naturligvis frit tilrettelægge, i hvilken rækkefølge de vil læse tekster og løse opgaver inden for de 30 minutter, de har til rådighed.

Processen med at udarbejde prøverne i læsning har været intens, men der har været tid til forskellige afprøvninger og analyser, og resultaterne af disse – dels med 8. klasser før sommerferien 2006, og dels med 9. klasser ud fra eksemplerne på prøverne udsendt på cd-rom til alle skoler i efteråret – har indgået i den videre tilrettelæggelse og justering frem mod den første store og samlede prøve d. 14. maj 2007. Tilbagemeldinger fra de lærere, der har afprøvet i klasserne, lyder ret samstemmende på, at eleverne langt hen ad vejen magter prøven, og at omfanget ikke er så afskrækkende som først antaget. Der er kommet mange gode og relevante justeringsforslag, og disse arbejder opgavekommissionen nu videre med. Der er naturligvis også elever, for hvem denne prøve er en meget stor mundfuld, men den er udarbejdet ud fra det læseniveau, som man bør have efter 9 års undervisning i faget dansk, og derfor vil der være en spredning.

Det er muligt for elever med særlige behov at benytte oplæsningsprogrammer og programmer med syntetisk tale ved læseprøven – med en særlig dispensation ud fra PPR-vurdering.

Prøven i skriftlig fremstilling er stort set uændret i forhold til tidligere. Tidsrammen er kortere – nu 3½ time. Dette er valgt ud fra en viden om, at langt de fleste elever (heldigvis) udarbejder deres besvarelse på computer, og derfor kan de fint nå at gennemarbejde deres tekst på ½ time mindre

end tidligere.

Opgaverne er også her tilrettelagt ud fra slutmålene (især det skrevne sprog – skrive, men også nogle fra sprog, litteratur og kommunikation), og disse krav genfindes i vurderingskriterierne.

Der arbejdes meget ud fra et krav om at skrive i bestemte genrer. Ofte er en opgave konkret stillet, så eleverne skal skrive en artikel, en novelle, et læserbrev, et eventyr etc. På denne måde får de mulighed for at vise, at de mestrer de enkelte genrens særkende både hvad angår sprog, form og indhold.

Der gives fortsat både en indholds-karakter og en ordens-karakter i skriftlig fremstilling.

I **mundtlig dansk** er der fra og med den kommende prøvetid valgmulighed mellem prøveform A og prøveform B. Indgangen til prøverne er fælles. Kravene til opgivelserne er de samme, og prøveoplæggene skal, hvad enten de er udvalgt af læreren i prøveform A eller fundet af eleven i prøveform B, kunne spejle sig i det opgivne stof. Opgivelserne kan være stof fra såvel 8. som 9. klasse.

Forskellen på de to prøveformer ligger dels i måden, eleven forbereder sig på, og dels i vurderingskriterierne.

Ved prøveform A kender eleven selvfølgelig opgivelserne, og går så til en prøve, hvor der er 40 minutters forberedelsestid til at arbejde med et lodtrukket prøveoplæg og herefter 20 minutters eksaminationstid til at præsentere det tekstarbejde, man har nået i forberedelsestiden.

Ved prøveform B foregår lodtrækningen i den sidste del af undervisningstiden, og der trækkes lod mellem de danskfaglige forløb – fordybelsesområder – der er arbejdet med i undervisningen. Eleven undersøger yderligere det område, han har trukket, og vælger ud fra sine undersøgelser sit prøveoplæg – alt sammen med læreren som vejleder. Ud fra sin analyse, fortolkning og perspektivering udarbejder eleven en kort synopsis, som sammen med

prøveoplægget afleveres til lærer og censor og danner grundlag for eksaminationen.

Ved begge prøveformer er der et krav om oplæsning af et tekststykke enten fra oplægget – eller i tilknytning til oplægget. Dette vurderes som en del af den mundtlige fremstilling.

En mere udførlig gennemgang af prøveformerne og valget mellem dem findes i Vejledning til prøverne i dansk.⁴

Nye afgangsprøver og undervisning

Det vil nok være naivt i dag at påstå, at prøverne ikke har indvirkning på undervisningen. Og det er heller ikke meningen, at der ikke skal være en sammenhæng. Den tidligere omtalte "røde tråd" mellem mål, undervisning, prøvekrav og vurderingskriterier er jo netop et billede af, at alle parter skal kunne fornemme, at tingene hænger sammen.

Nogle gange har det heddet sig, at det var prøverne, der på negativ vis satte dagsordenen for indholdet i danskundervisningen, og der er en del eksempler på, at eleverne er blevet trænet i tidligere opgaver fra afgangsprøverne – uden at der har været tale om en bevidst undervisning i fagets forskellige kerneområder. Med fælles mål som udgangspunkt – og prøvekravene i den anden ende bør tingene hænge mere sammen, og der bør være et fokus på de centrale kundskabs- og færdighedsområder i tilrettelæggelsen og gennemførelsen af undervisningen.

At der nu er en specifik prøve i læsning, vil formodentlig betyde, at der arbejdes mere bevidst med læsemåder, læseforståelse og læsehastighed. Dette inddrages jo naturligt i det arbejde, der i øvrigt foregår med tekstlæsning i danskundervisningen. Forhåbentlig vil det også kunne medføre, at der på tværs af fagene fokuseres på elevernes læsefærdigheder. Dels fordi det giver mening for eleverne at træne læsning, når der er tekster på spil, og dels fordi der også i de øvrige fag nu er obligatoriske afgangsprøver.

Et ret stærkt fokus på genkendskab vil skabe en fin sammenhæng mellem de mundtlige og skriftlige aktiviteter i faget. Et genreberedskab hjælper eleverne, når de skal tilrettelægge deres læsning af forskellige tekster, og det hjælper dem, når de skal formulere en besvarelse i skriftlig fremstilling, hvor der er specifikke genrekrav.

Muligheden for at prøve i tegnsætning og kendskab til ordklasser og sætningsled i retskrivningsprøven vil sikkert afføde, at disse områder bliver mere synlige, når der arbejdes med tekster både i det mundtlige og skriftlige arbejde. Og fokuspunkterne i den respons, læreren giver eleverne, vil blive præget af disse områder i højere grad. Dette bør være et løft til fagligheden.

Endelig må valgmuligheden ved den mundtlige prøve skærpe opmærksomheden over for, hvorledes de danskfaglige kundskaber kan anvendes i et videre arbejde med stoffet. Dette vil sikkert øge elevernes danskbevidsthed her og nu, men det vil også klæde

dem godt på til forskellige fremtidige eksamener i deres fortsatte uddannelsesforløb.

En nytænkning af prøvesammensætningen og prøveindholdet i et fag giver mulighed for at gå faget efter i sømmene, og det er ikke så ringe – som det hedder på jysk.

- 1 www.uvm.dk/grundskole/proevero-gevaluering
- 2 <http://www.uvm.dk/nyskala>
- 3 <http://www.faellesmaal.uvm.dk/fag/Dansk/laeseplan>
- 4 www.uvm.dk/grundskole/proevero-gevaluering

